16. Bölüm

KIZILCAHAMAM KIRSAL MİMARİSİNDE ÜRETİME YÖNELİK MEKANLAR; AHŞAP MÜŞTEMİLATLAR

Özlem SAĞIROĞLU DEMİRCİ[a], Mazlum KALAK[b], Betül ZOBİ[c], Ayşegül SONDAŞ[d]*

[a] *Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara, Türkiye, ORCID 0000-0001-6708-3208*

[b] *Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye, ORCID 0000-0003-0516-4218*

[b] *Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye, ORCID 0000-0001-5963-7370*

[b] *Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye, ORCID 0000-0002-3242-4225*

* *osagiroglu@gazi.edu.tr*

SUMMARY

Although Ankara is generally located in a continental climate region with dry summers, Kızılcahamam and Çamlıdere districts, located on the Bolu provincial border to the north of the city center, have dense forests due to their location in a rainy transition region. For this reason, the most commonly used material in these regions has been wood since the past. The architectural concept in the region has developed according to the needs of the people by including traditional architectural details with wood materials. The ground floors of the houses were built as stone or wooden masonry. Wooden frames or wooden masonry were preferred on the upper floors of the houses; combined solutions that are not seen very often in other regions were introduced. Outbuildings were also designed as integral parts of the houses in the production process. These structures continued their existence as a part of the house or separately from the house.

This study covers detached outbuildings that are located inside or outside the house. In the research, it was determined that there were mixed-construction haylofts, woodsheds, and animal shelters built entirely of wood in the region. Animal spaces can cover an entire house floor or be designed separately. The research conducted within the scope of this study includes the detailed presentation of the material and construction features of the outbuildings as well as their spatial features and plan organizations.

Keywords: *Rural Heritage, outbuildings, traditional construction techniques, traditional building solutions, vernacular architecture.*

GİRİŞ

Kırsal mimari mirasa olan ilgi ancak son yıllarda arttığından, bu alanlara ve yapılara yönelik koruma veya belgeleme çalışmaları çok yakın zamanda yapılmaya başlanmıştır. Özellikle anadolu gibi, verimli topraklara sahip olan ve bu sebeple de sürekli yerleşime konu olan bölgeler bünyesinde çok farklı medeniyetlerin izlerini barındırmakta, uzun süre yerleşime konu olması sebebi ile gelenekten ve yaşanmışlıktan gelen efektif çözümleri barındıran yapı çözümlerine sahip olmaktadır. Bununla birlikte çok farklı ve fazla sayıda nedenle kırsal alanlarda yaşayan kişi sayısı azalmakta, nüfus yaşlanmakta ve üretime yönelik hareket azalmaktadır. Tüm bunlar sebebi ile bu ilginç ve akılcı çözümleri barındıran yapı ve dokular köhneme ve yıkılma sürecine girmekte; yok olmaktadır.

Orta Anadolu bölgesinde bulunan Ankara ili ve Kızılcahamam ilçesi de doğal zenginlikleri, yeraltı ve yerüstü kaynakları, verimli arazileri ve iklim özellikleri ile kırsal mimari mirasın ünik ve nitelikli eserlerini bünyesinde barındıran önemli bölgelerden biridir. Tarih öncesi ve tarihi devirler kapsamında çok zengin bir kültürel mirasa sahip olan bölge topoğrafik özellikleri sebebi ile oldukça yoğun bir orman varlığına da sahiptir. Geçiş bölgesinde kalması, batı karadeniz iklim özelliklerine benzeyen bir iklime sahip olmasını sağlamıştır. Yerel halk yüzyıllardır bu özelliği ile ilişkili verimli arazilerinin de etkisi ile oldukça yoğun bir şekilde tarım ve hayvancılıkla geçinmiştir. Üretim dinamiklerinin gerektirdiği mekânsal çözümler de konut içinde ve dışında gerektiği şekilde ve konumda yerleştirilerek yaşam döngüsünde yerlerini bulmuştur.

1. Kızılcahamam Kırsal Bölgelerinde görülen müştemilat türleri ve Özellikleri

Bu çalışma kapsamında 9 adet köyde tespit ve belgeleme yapılarak detay ve fotoğraf alımları gerçekleştirilmiştir. Alanda yapılan çalışmada, günümüzde kullanımları kısıtlı olarak devam etse de müştemilat ve konut bölümü olarak samanlık, odunluk, kümes, ahır ve ağılların varlığı tespit edilebilmiştir. Bu birimler yapı içinde, yapıya bitişik olarak veya yapıdan ayrı olarak bulunabilmektedir.

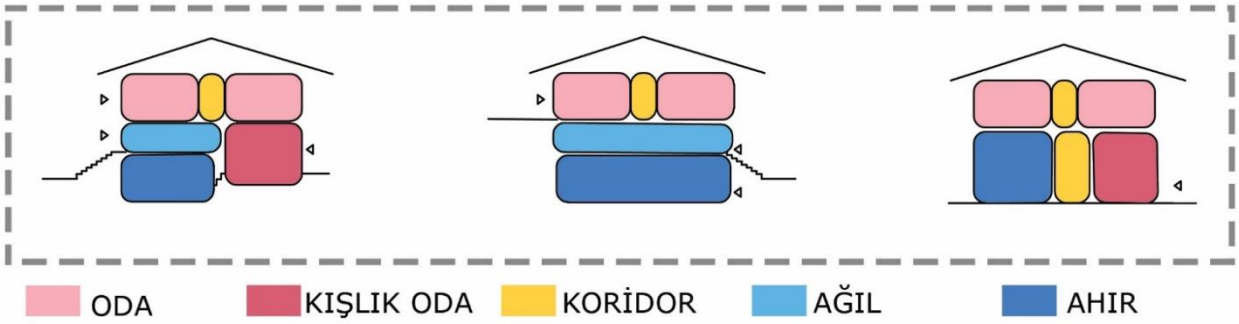
1.1. Ağıl, Ahır ve Kümesler

Kızılcahamam ilçesi, ciddi orman varlığı ve engebeli topoğrafyası sebebi ile küçükbaş hayvancılığın tercih edildiği ve büyükbaş hayvancılıkla birlikte yapıldığı bölgelerden biridir. Ancak zaman içinde kırsal yerleşimlerin göç vermesi, ekonomik getiri ve nüfusun yaşlanması gibi sebeplerle azalmıştır. Nitelikli konutlarda geçmişte hayvancılıkla ilgili ihtiyaç duyulan mekan ve elemanların örneklerine az sayıda rastlansa da oldukça az sayıda kalan örnek köhneme sürecinde bulunmaktadır.

Alanda yapılan çalışmada, hayvancılıkla ilgili üretim mekanları kapsamında kümesler, ağıllar ve ahırlar tespit edilmiştir. Ancak bu mekanların tümü konut içinde tespit edilmiş olup, konuttan ayrı örneğine çalışma kapsamında rastlanmamıştır. Kızılcahamam konutları, en üst katın insan yaşamına özelleştiği ancak diğer tüm kat ve mekanların çoğunlukla hayvan yaşamı bağlamında ayrıldığı bir plan organizasyonuna sahiptirler. Alanda yapılan incelemede kat hiyerarşisi bağlamında farklı 3 kurgu tespit edilmiştir.

Bunlardan ilkinde zemin kat ahır, ara kat ise ağıl olarak tasarlanmış olup ağıl özel merdivenle zeminden hayvanların girişine olanak sağlamaktadır. Ahırın girişi de genellikle ağılla aynı taraftan olup, yaşam katına giriş için farklı kot ve yön kullanılmaktadır. Diğer iki örnek şemadan ilkinde ise alt katta ahır ve kışlık kat bulunmakta olup ağıl yoktur. Bu örneğin bir

diğer benzer versiyonunda ise ahırın yüksekliği azaltılarak daha düşük kota yerleştirilmiş ve ağıla yer açılmıştır (Şekil 16.1).

***Şekil 16.1**. Kızılcahamam kırsal konutlarında mekanların yerleşim şeması*

Bölgede ağıllar özel olarak konutta yaşam katının altına gelen kota özel bir kat yüksekliği ile yerleştirilmişlerdir. Bu katın tamamı ağıl olarak tasarlanmış olabileceği gibi bir kısmının ağıl olarak kullanıldığı bir kısmının ise alt kottaki kışlık kata devredilmiş olduğu örnekler de mevcuttur. Ağılların girişi zeminden başlamak üzere ara kata kadar devam eden ve hayvanlara özgü düzenlenmiş bir rampa- merdivenle yapılmaktadır. Bu giriş için tasarlanan rampa merdivenler iki farklı şekilde oyma (kertme) yöntemi ile yapılanlar ve yapılmayanlar olmak üzere özelleşmektedir.

Rampa merdivenler, ağılların bulunduğu her yapı için tasarlanmış olup, günümüzde çok az sayıda örneği kalan özgün ve nitelikli çözümlerden birini oluşturmaları bağlamında özeldirler. Zemin ile ara katta bulunan ağıl arasındaki sirkülasyonu sağlamak amacı ile genellikle kaba yonu kütük veya prizma haline getirilmiş ahşapların yanyana getirilmesi ile oluşturulmuşlardır. Rampa merdivenlerin eğimi, ihtiyaca yönelik olarak tasarlanmış olup, genellikle 30-45 derecelik açı içinde katları bağladıkları görülmektedir. 20-30 cm'de bir kertilerek küçükbaş hayvanların ayağının basabileceği düz bir yüzey oluşturulan kütükler, birbirine boşluksuz bir biçimde yaklaştırılarak sabitlenmişlerdir. Alanda yapılan çalışmada kertilerek oluşturulan 3 farklı örnek tespit edilmiş olup (Şekil 16.2 a,c,d) bu örneklerin oluşturdukları kesitler birbirinden farklıdır.

***Şekil 16.2**. Kızılcahamam köylerinde tespit edilen rampa merdiven örnekleri*

Alanda tespit edilen ve kertilerek imal edilmeyen yegane örnek (Şekil xb) dikdörtgen kesitli ahşapların üzerinden eğimde kaymayı önleyecek şekilde 5-6 cm eninde ve 3-4 cm kalınlığında ahşapların çivi yardımı ile sabitlenmesi ile oluşturulmuştur (Şekil 16.2.b). Rampa merdivenlerin zemine direkt oturtulduğu veya bir kaya-taş üzerinde açılan oyuğa sabitlenerek oturtulduğu örnekler mevcuttur. Alandaki örneklerden birinde ise merdivene ulaşım için ayrıca bir taş merdiven çözümü mevcut olup, bu 3 basamaklı taş merdivenin sahanlığından hem rampa merdivene hem de yaşam katına çıkan merdivene ulaşım verilmiştir. Bu elemanların, gerekli görüldüğü takdirde güçlendirmek amacı ile dikmelerle sabitlendikleri, bu dikmelerin de genellikle konstrüksiyonun en narin olduğu orta noktasında merkez veya kenara sabitlendikleri tespit edilmiştir. Rampa merdivenlerin bitişi ise, ara kat döşeme kirişlerinin duvar üzerinden dışarı doğru uzatılması ile mümkün olmuştur. Üst yüzeyinden kertilerek hayvanların toynaklarının kaymaması için elverişli hale getirilen kütük ve ahşaplar, sadece bu kısımda altlarından kertilmek sureti ile bu kirişe sabitlenmiş, çivi ile de sağlamlaştırılmışlardır. Bu merdiven kapı ile sonlandığı takdirde herhangi bir ek konstrüksiyona ihtiyaç duyulmamıştır. Ancak kapı ile rampa merdiven arasında mesafe olduğu durumlarda ise döşeme kirişlerinin dışarı uzatılmasına gerektiği kadarı ile devam edilerek bir açık çıkma- hayvan patikası oluşturulmuştur. Kirişlerin üzerinde hayvanların rahat yürüyebilmesi için ahşap kaplama tahtaları ile düzgün yüzey oluşturulmuştur. Bu patikanın kenarları açık bırakılmamış, hayvanların düşmemesi için derme çatma şekilde korkulukla kapatılmıştır.

Ağılların kapıları, ağıl olarak kullanılan ara katın yüksekliğiyle de ilişkili olarak 60-80 cm arasında değişmektedir. Alandaki örneklerin tümü çatma kapı şeklinde tasarlanmış olup, hayvanların dışarı çıkmasının önlenebilmesi amacı ile 4-5 cm gibi oldukça kalın ahşaplardan imal edilmişleridir. Yanyana getirilen farklı endeki ahşaplar arkalarından yatay veya çapraz şekilde dikdörtgen kesitli ahşap parçalarla sabitlenmiş olup, metal menteşe ile kapı kasasına tutturulmuştur. Oldukça basit , ahşap sürgülerle dışarıdan kapatılmakta ve açılmaktadırlar. Halen kullanılan örneklerde güvenlik amacı ile metal zincirli kilit veya sürgülerin de kapıya entegre edidiği görülmektedir.

***Şekil 16.3**. Eğerlidere köyünde tespit edilen ağıl ve kümes kapıları (a-d), ara katı (ağıl) bulunan konut planı örneği*

Ağıl katının / bölümünün duvarlarında herhangi bir kaplama sıva veya boyaya rastlanmamıştır. Tavandaki kirişlerin altı açık olup, yaşam katının kaplama tahtaları görülebilmektedir. Zeminde ise döşeme kirişlerinin üzerinde kaplama tahtaları mevcut olup, onun da üzerinde saman ve toprak karışımı ile bir harcın sıvanmış olduğu görülmektedir. Bu harcın katın tümüne yaklaşık 5 cm kalınlığında serilme sebebinin hayvanların dışkılarının alt katta bulunan ahır ve kışlık odalara istem dışı akmasının engellenmesi olduğu düşünülmektedir (Şekil 16.3.d).

Kat içinde bölme amaçlı yapılmış, üst katın taşıyıcılarını oluşturan dikmelerin arasına kurgulanmış duvarlar mevcuttur. Bu duvarlar daire veya dikdörtgen kesitli ahşap dikmelerin katlar arasına sıkıştırılması ile veya dikmelerin arasına çivi yardımı ile yatay olarak sabitlenmesi ile oluşturulabilmektedir. Ancak tümünde ortak olarak, bu duvarların hava geçirmesinin önemsendiği bu sebeple ahşapların boşluklu olarak yanyana getirildiği tespit edilmiştir.

Kızılcahamam köylerinde beslenen hayvanlardan biri de tavuk gibi kanatlı hayvanlar olup, onların da konut içinde ayrılan kısımda yaşamı sağlanmıştır. Tavuklara ayrılan kısım ağıl katında olabileceği gibi, ağılı olmayan veya bu katın müsait olmadığı konutlarda ahır katındadır. Özellikle yapılmış bir düzenleme olmamasına rağmen, kapısı veya girişinin ayrı tutulmasına özen gösterildiği tespit edilmiştir. Landa tespit edilen örneklerden birinde (Şekil 16.3.) ağıl girişinden farklı olarak yaşam katına çıkan merdivenin sahanlığından daha küçük bir kapı ile tavuklara giriş verildiği tespit edilmiştir. Bu kapı 30 x 40 cm ölçülerinde olup, daha çok bir dolap kapısı özelliği göstermektedir (Şekil 16.3.a). Dikdörtgen kesitli ahşapların bir araya getirilmesi ve arkalarından yatay bir ahşap elemanla sabitlenmeleri ile yapılmış olan bu kapıda basit bir sürgü sistemi mevcuttur. Alanda farklı bir konutta ise, ahır katında ikamet eden tavuklar için kapıda bir düzenleme yapıldığı görülmüştür. Bu düzenlemede kapının alt bölümünde dışarıdan müdahale ile kapatılıp açılabilecek bir boşluk tasarlandığı, bu boşluğun sürgülü olarak buraya sabitlenebilen bir ahşap elemanla gerektiğinden kapatılıp açılabildiği görülmüştür (Şekil 16.3.c).

Alanda tespit edilen ahırlar, tümü ile konutun zemin katında tasarlanmıştır. Genellikle cephenin merkezinden giriş alan bu mekanların kapıları çatma kapı olarak düzenlenmiştir. Bu kapılar dikdörtgen kesitli eni değişken 5-7 cm kalınlığında ahşapların arkalarından yatay veya çapraz bir ahşap ile sabitlenmesi ile oluşturulmuştur. Basit bir tutamak ve sürgü sistemi mevcut olan bu kapılar mekana direkt açılmaktadır. Ahırlar, zemin katın genellikle tümünü, az sayıdaki örnekte ise bir kısmını kaplayacak şekilde yerleştirilmiştir. Ahırlarda, hayvanlar için ahşap yemlikler düzenlendiği, bu yemlikler haricinde yavruları ayırmak ve/veya tarım aletlerini depolamak gibi ihtiyaçlar için dikmelerin arasının yatay veya dikey ahşap elemanlarla kapatılarak mekan bölümlendiği görülmektedir. Ahırlar için çok küçük (yaklaşık 30x30 cm) mazgal pencereleri açılmış, havalandırma bu pencereler aracılığı ile sağlanmıştır.

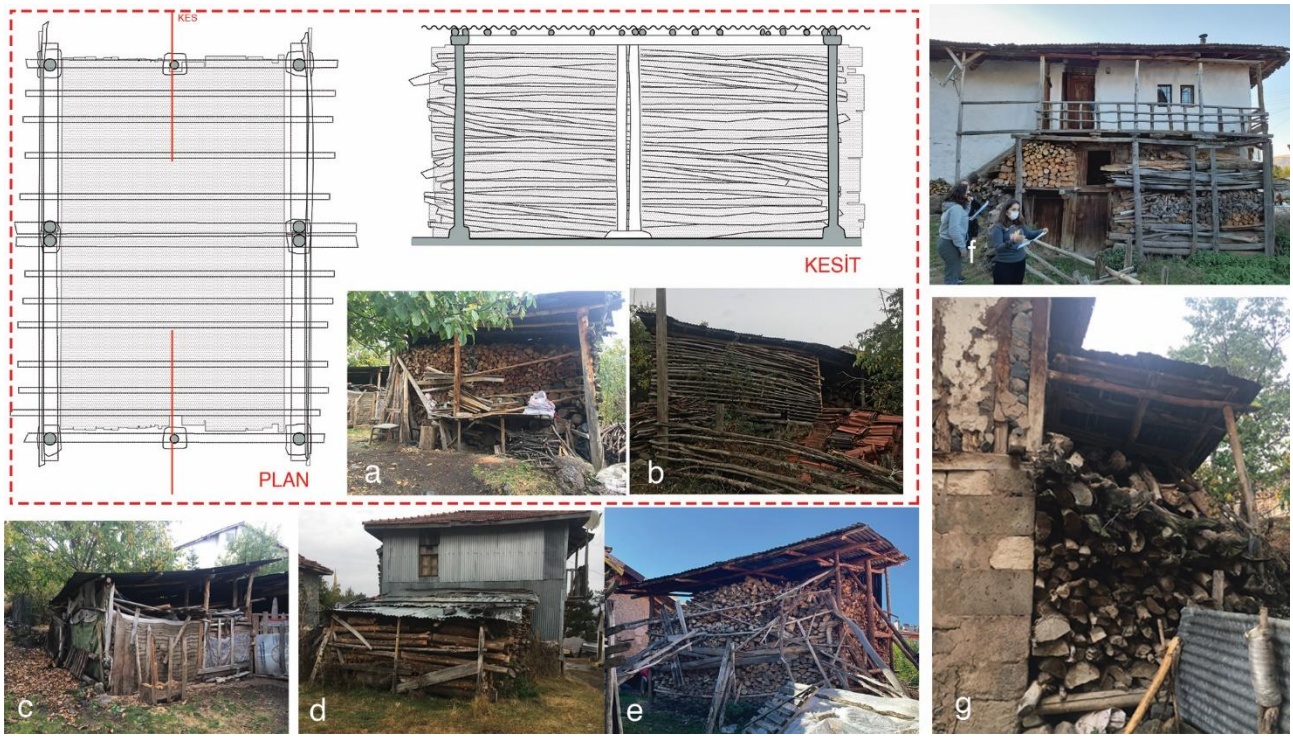
1.2. Odunluklar

Alanda yapılan incelemede, içinde yaşamın süregeldiği her konutun, kışlık yakacak olarak odun kullandığı tespit edilmiştir. Bu odunlar yaz veya kış döneminde tedarik edildikçe odunluklarda istiflenmektedir.

Odunluklar, eğer parsel içinde yeterli alan bulunuyor ise hem konuta hem de kamyon ile yanaşarak istiflemeye uygun olacak bir alanda kurulmuşlardır. Oldukça basit konstrüksiyona sahip bu yapılar için herhangi bir estetik kaygı gözetilmemiştir. Odunlukların yapılmasındaki amaç, odunların atmosferik etmenler bağlamında yağmur ve kardan; dolayısı ile ıslanmaktan korunması olduğundan odunlukların üstleri kapalı, ancak rüzgarın odunlara ulaşmasının sağlanması istediğinden kenarları açık tasarlanmışlardır. Kabuklarından temizlenmiş tomrukların dikme olarak kullanıldığı bu konstrüksiyonlarda, bu tomrukların

zeminle ilişkisini kesmek için toprağa değil, büyükçe bir taşa oturtuldukları görülmektedir. Genellikle bu dikmelerin üzerine onları bağlayacak şekilde yine daire kesitli kalınca dallardan kiriş yapılmakta, bu kirişlerin üzerine ise daha ince dallardan ters yönde çatı konstrüksiyonunu oluşturan kirişler sabitlenmektedir. Sundurma çatı olarak tasarlanan üst örtü için günümüzde trapez levha tercih edildiği görülmektedir. Ancak alanda özgün bir çatı kaplaması örneğine rastlanmamıştır. Bazı örneklerde, bu konstrüksiyonun altına istiflenen tomrukların yuvarlanma veya kaymasının önlenebilmesi için dikmelerin arasının dışarıdan kalınca ağaç dalları veya ince tomruklarla güçlendirildiği görülmektedir. Ahşapların birleştirilmesinde kertme veya benzeri nitelikli bir uygulama yoktur. Çivi ile yatay ve dikey elemanalrın birbirine sabitlendikleri görülmektedir.

Parselin müstakil odunluk için yeterli olmadığı, veya topografya vb gibi durumlar sebebi ile tercih edilmediği durumlarda, odunluklar yapının bir duvarına yapı eki şeklinde de tasarlanabilmektedir. (Şekil 16.4.d,g) Bu tip örneklerde müstakil olan odunluklarla aynı yapım sistemi ve mekan kararı kullanılmış; dikmelerin bir sırası yerine yapının bir duvarından faydalanılmıştır.

***Şekil 16.4**. Eğerlidere köyünde tespit edilen odunluklar*

Alanda, odunların istiflenmesi amacı ile yapının bir bölümünde cephe üzerine eklenen bir konstrüksiyonla merdiven altı, açık çıkma altı gibi bölümlerin odunluk olarak işlevlendirilmesi örneklerine de rastlanmaktadır. Bu tip uygulamalarda, üst örtü amaçlı kullanılan açık çıkma veya merdiven altı gibi mimari elemanların alt kısmına istiflenen odunların devrilmesini, kaymasını veya yuvarlanmasını önleyici şekilde dikmeler ve kirişlemeler inşa edilmekte; buradan kapı gibi giriş alınma durumu olduğunda ise kapı üzerinde istiflemenin devam edebilmesi için ahşap raflar yapılmakta ve ahşap karkas sistemle taşınması sağlanmaktadır. (Şekil 16.4.f).

1.3. Samanlıklar

Alanda yapılan incelemede, hayvancılığın da yoğun olarak yapıldığı bölgede, kışlık hayvan yemi olarak kullanmak üzere saman depolandığı; bu samanın da bu işlev için özel olarak tasarlanmış müştemilatlarda yapıldığı görülmüştür. Samanlıkların konumu topoğrafya ile ilişkilendirilmeleri sebebi ile değişmektedir. Samanın üst kottan yapı içine depolanabilmesi için üst kottan erişim gerektiren bu yapıları eğimli arazi üzerine oturtulmuşlardır. Bu sebeple, eğer parsel içinde uygun eğimde bir bölüm var ise; genellikle parsel içine konumlandırılmış olan bu yapılar; eğer parsel içinde eğimli bir bölüm yoksa, yerleşim içindeki uygun bir yamaçta konumlandırılarak değerlendirilmişlerdir. Topoğrafyanın belirli kesimlerde uygun olması sebebi ile köy içindeki eğimli araziye sahip bölümlerde genellikle bir arada tespit edilmişlerdir.

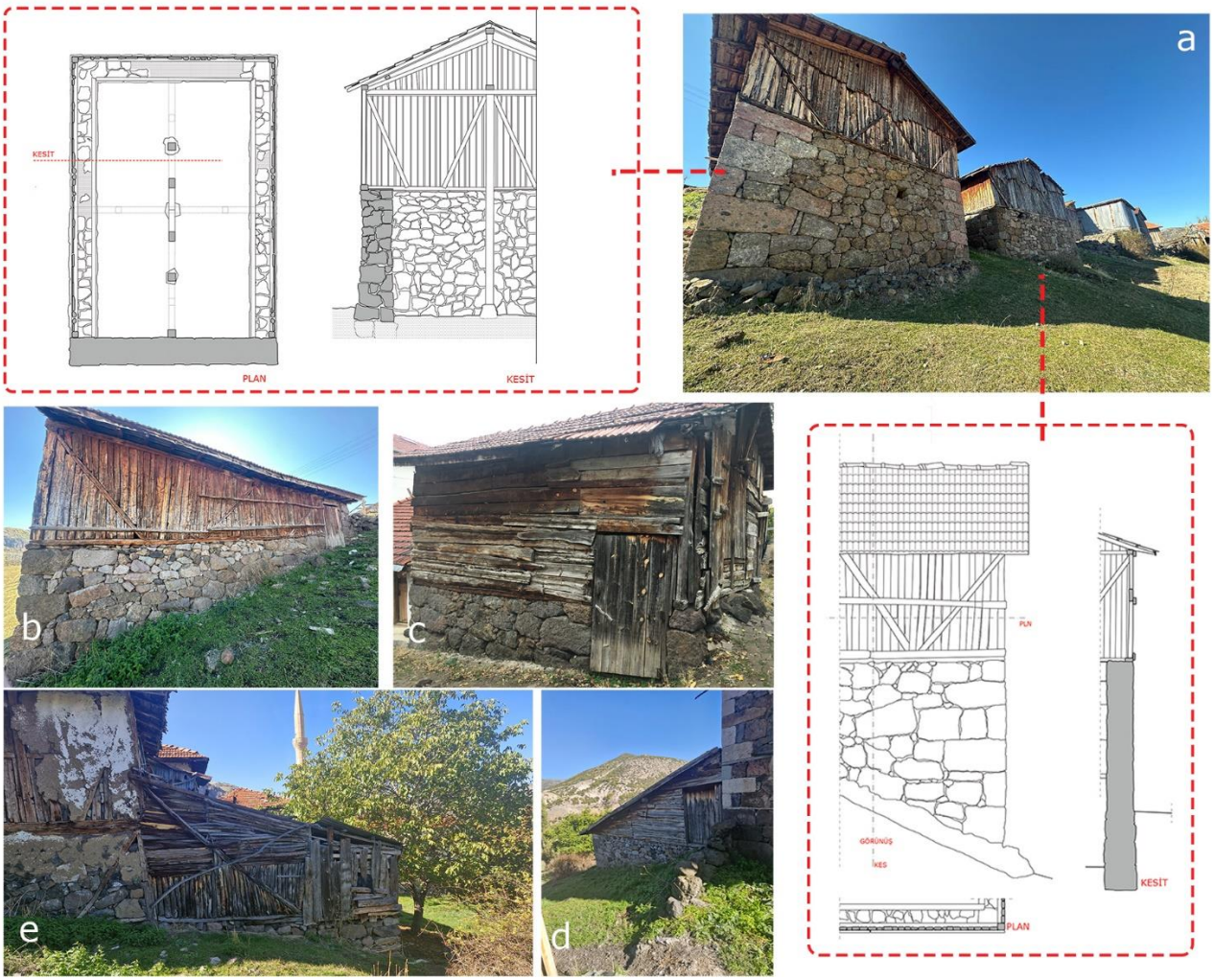
Kızılcahamam'daki samanlıklar farklı konstrüksiyonlu birkaç örnek haricinde aynı malzeme ve yapım tekniği ile inşa edilerek günümüze kadar ulaşmış durumdadır. Aykırı örnek haricinde tespit edilen yapılarda karma yapım sistemi kapsamında ahşap ve moloz taş kullanılmıştır. Moloz taş örgü, 40-50 cm kalınlığında yakın çevreden elde edilmiş taşların kabaca düzeltilmesi ile oluşturulmuştur. Örgüde iç ve dış cidarda büyük taşların kullanıldığı, bu taşların ortasında duvarın merkezinde ise çamur harçla birlikte daha küçük taşların dolgu maksatlı kullanıldığı görülmektedir (Şekil 16.5.a). Zemine yakın bölgelerle birlikte köşelerde ise daha büyük taşlar tercih edilmiş, yapının narin bölgelerinde önlem alınmıştır. Moloz taş yığma duvarın yüksekliği, samanların içeri atılacağı üst kottaki girişe göre koordine edilmiştir. Bu giriş için su basmanı oluşturacak seviyede bitirilen duvarla birlikte, üst kottan gelecek su baskınlarına da önlem alınmıştır. Bazı örneklerde, eğimin çok olması sebebi ile moloz taş duvarın aşırı yükselmesinin istenmediği; bu sebeple toprak altında kalan bölümler için mutlaka moloz taş duvarın devam ettirildiği, ancak açıkta kalan kısımlarda moloz taş duvarın daha aşağı kotlarda bitirilerek ahşap duvar yapımına geçildiği görülmüştür.

***Şekil 16.5**. Samanlık konstrüksiyon detayları*

Moloz taş yığma duvarın bitiminde, üzerine boylu boyunca yerleştirilen ahşaplar yastık görevinde olup, geniş kenarları duvar üzerine gelecek şekilde serilmişlerdir. Boyutları değişmekle birlikte 8x12 ve 10x 15 cm ölçülerinde olan bu yastık ahşapları, mümkün olduğu sürece tek parça olarak serilmişlerdir. Ancak tek parça koordine edilemediği durumlarda çizi ile birbirlerine sabitlenen parçalardan yararlanılmıştır. Yastıklar köşe birleşimlerinde birbirine genellikle çivi ile sabitlenmişler (Şekil 16.5.b) , büyük ölçekli samanlık örneklerinde bu parçalar birbirlerine ½ oranında kertme yapılmak sureti ile bindirilmiş, sonrasında çivi ile sabitlenmiştir (Şekil 16.5.g).

Yastıkların üzerine inşa edilen ahşap konstrüksiyon, tümü taşıyıcı özellikle kalın ahşap dikmelerin yanyana boşluksuz olarak dizilmesi ile oluşturulmuştur. Bu dikmeler aralarında çok az boşluk kalacak şekilde köşe dikme üst kotundan yastık kirişine ve yastık kirişinden diğer dikme üst kotuna gidecek şekilde koordine edilen göğüslemeler (yanlama-payanda) tarafından kesilmiştir. Göğüslemeler de aynı ahşap dikmeler gibi taşıyıcı özeliği olan kalın ahşap prizmalar şeklinde olup hem üst hem de alt kısımda dikme ve yastık kirişinin kertilmesi ile yerleştirilmiş, çivi ile sağlamlaştırılmıştır. Seçilerek alınan ölçüler, bu dikmelerin kare dikdörtgen, daire veya geometrik olmayan kesitli olabileceğini göstermektedir. Boyutları ise 5-6 cm den başlamak üzere 15 cm'e kadar farklılaşan bir skalada ölçülmüş olup, elde olan malzemenin kullanıldığını düşündürmüştür.

***Şekil 16.6**. Samanlık örnekleri ve çizimleri*

Dikmelerin üstünde tüm yapıyı çepeçevre dolaşan ve dikmelerin tümünü bağlayan bir ahşap kirişleme mevcut olup, bu kiriş aynı zamanda yastık aşığı görevini de üstlenmiştir. Alanda yapılan tespitlerde yapının büyüklüğüne istinaden çatının duvarlar tarafından taşındığı ancak büyük ölçekli örneklerde yapı içine indirilen dikme veya dikmeler ile çatı makaslarının taşındığı görülmüştür. Çatıyı taşıyan dikmeler daire ve dikdörtgen kesitli olup, çapı/kenarı 15-20 cm aralığında değişmektedir. Yapı içine indirilen dikmelerin direkt toprağa oturtulmadığı, büyük ölçekli yekpare bir taş üzerine oturtularak zemin neminin kesilmesinin sağlandığı görülmüştür. Örneklerde zemine yönelik bir müdahaleye rastlanmamış, sıkıştırılmış toprak olarak bırakıldığı görülmüştür.

Çatılar duvarlar üzerinde taşınan oturtma çatı olup, beşik çatı şeklindedir. Yapıya üst kottan ulaşım sağlandığı hallerde, samanları içeri atabilmek amacı ile açılmış kapılar genellikle alın duvarlarının olduğu kesimlerde tespit edilmiştir. Bu kottan açılmış olan kapılar alın duvarının elverdiği ölçülerde acak genellikle kare biçimli olup, çatma kapı şeklinde tasarlanmıştır. Eğimin bu kısma ulaşmaya elvermediği durumlarda ise samanın içeri aktarımı üst kottan çılmış olan normal ölçülerdeki kapılar ile sağlanmaktadır. Bu kapıların boyutları ise yine eğimin elvermesine göre 130-180 cm arasında değişir ölçülerde tespit edilmiştir. Çatma kapı şeklinde olan bu kapılar ahşap olup, basit tutamak ve sürgüler ile koordine edilmiştir.

***Şekil 16.7**. Yığma ahşap konstrüksiyonlu samanlık örneği*

Alanda tespit edilen ve farklı olan birkaç örnek, yığma ahşap konstrüksiyon ile temel haricinde moloz taş olmadan inşa edilmiş samanlıklardır. Köşe noktalarında 1/3 oranında kertilerek birbirine oturtulan kaba yonu ahşap kütüklerin yığılması ile tamamlanan bu yapılarda temel haricinde taş kullanımı görülmemektedir. Üst örtüsü beşik çatı olarak tasarlanan bu yapılar, damlalık aşığı olarak kullanılan kütüklere kadar yığma olarak yükseltildikten sonra, bu kütükler üzerinde oturtma çatı yapılarak tamamlanmıştır. Alın duvarlarında ise ahşap dikmeler üzerine çivi yardımı ile sabitlenmiş kaplama tahtaları kullanıalrak kaplama yapılmış, bu kısımlar böylece kapatılmıştır. Alın duvarlarının bulunduğu bölgede ayrıca bir çift açılır kapak (kapı gibi) bulunmakta, samanın doldurulması ve boşaltılması işlemi için kullanılmaktadır. Yapının ayrıca zemin kotunda iki kapısı daha bulunmakta olup alın duvarındaki kapakların izdüşümünde konumlandırılmışlardır.

SONUÇLAR

Alanda yapılan çalışma, gelenekten ve yaşanmışlıktan gelen akılcı çözümleri barındıran çeşitli müştemilat örneklerinin belgelenerek sunumunu içermektedir. Ancak bu belgeleme sırasında alanda yaşanan en büyük problemlerden birini terk edilmiş olan konutlar ve müştemilatlar oluşturmuştur. Bu aynı zamanda oldukça üzücü bir durum olan, içinde yaşanmayan yapıların korunamayıp yok olması durumunu da beraberinde getirmektedir. Pek çok yapının köhneme sürecinde olduğu, belirli bölümlerinin veya tamamının

kullanılmadığı – terk edildiği yapılardaki problemler büyüyerek yapının kısmi ve sonunda tümü ile yıkım sürecine girmesine sebep olmaktadır.

Alanda yapılan çalışmada, Anadolu'da çok fazla benzeri olmayan ara katta küçük baş hayvanların barınmasının sağlandığı özgün örneklerin belgelenmesi mümkün olmuş, çok az sayıda kalmış olan ve küçük baş hayvanların bu kısma geçmesi için tasarlanmış bulunan rampa merdivenler belgelenmiştir. Ancak alanda tespit edilen ara katı bulunan örneklerin hiç birinde bu katta hayvan bulunmamakta; biri hariç konut kısmı da kullanılmamaktadır. Günümüzde terk edilen konutların küçük bir kısmında kalan bu mekanın, bu çalışma ile literatüre kazandırılmış olması, bizim için mutluluk vericidir. Bununla birlikte samanlıkların da genel olarak depo amaçlı kullanım şeklinin değiştiği – dönüştüğü tespit edilmiştir. Bu dönüşümün yapılara bir zararı olmamasına rağmen; üretim dinamiklerinin dönüşümünün yapılara genel etkisi bağlamında endişe vericidir. Kırsal alanlara koruma bağlamında gereken ilginin gösterilmesi; bualanlardaki akılcı çözümler bağlamında pek çok bilginin yok olmadan geri kazanımını sağlayacağından gereklidir.

TEŞEKKÜR VE BİLGİ NOTU

Bu belgeleme ve arazi çalışmaları; 2021 ve 2024 yılları arasında Lisans düzeyindeki "M4211 Architectural Surveying and Restoration" ile lisansüstü düzeyindeki "M5112 Kırsal Mimari Miras Ve Korunması" dersleri kapsamında yazarlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Dersler kapsamında teslim ettikleri fotoğraflarından faydalandığımız öğrencilerimize teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

[1] Alankuş, B. Ç., Sağıroğlu, Ö. (2018). Ankara İli Kızılcahamam İlçesi Başören Köyünde Bulunan Altıntaş Kırsal Konutunun Restorasyon Önerisi. TÜBAV Bilim Dergisi, 11(1), 19-38.

[2] Balkoca, Ö., Sağıroğlu Demirci, Ö., Güngör, C. (2023). Kırsal Üretimde Yardımcı Mekânlar: Tahıl Ambarları. Online Journal Of Art And Design, 11(1), 264-279.

[3] Sondaş, A., Sağıroğlu Demirci, Ö. (2022). Kırsal mimarinin yok olma riski altındaki ortak mekanları: Çamaşırhaneler. GRID-Mimarlık Planlama ve Tasarım Dergisi, 5(2), 250-275.

YAZAR ÖZGEÇMİŞİ

Özlem SAĞIROĞLU DEMİRCİ, Prof.Dr.

Gazi Üniversitesi, mimarlık fakültesi, mimarlık Bölümü, Ankara, Türkiye.

osagiroglu@gazi.edu.tr

Lisans eğitimini Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde, Lisansüstü eğitimini ise Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde 2011 yılında tamamladı. 2004 yılında araştırma görevlisi olarak Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık bölümünde başladığı akademik kariyerine, 2017 yılında doçent, 2022 yılında ise profesör ünvanını alarak halen devam etmektedir. Kırsal mimari miras, Koruma yenileme ve Restorasyon, Geleneksel yapım Teknikleri konularında ağırlıklı olarak çalışmalarını sürdüren yazarın yurt içi ve yurtdışında çeşitli proje ve uygulamaları da bulunmaktadır.

Mazlum KALAK, Arş. Gör.

Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

mazlum.klk@gmail.com

Lisans eğitimini Mersin Üniversiresi Mimarlık Fakültesi'nde, Yüksek lisans eğitimini Anadolu üniversitesinde tamamladı. Halen Gazi üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık ABD, koruma, yenileme ve restorasyon Bilim dalında Doktora eğitimine devam etmektedir. Gazi üniversitesi Mimarlık Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Çakışık alanlarda koruma ile Sit alanlarının bütüncül korunması konularında ağırlıklı olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Betül ZOBİ, Arş. Gör.

Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

betulzobi@gazi.edu.tr

Lisans eğitimini Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde 2014 yılında, Yüksek lisans eğitimini Gazi üniversitesi Fen Bilimleri enstitüsünden 2019 yılında mezun olarak tamamladı. Halen Gazi üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık ABD, koruma, yenileme ve restorasyon Bilim dalında Doktora eğitimine devam etmektedir. Gazi üniversitesi Mimarlık Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Kültürel rotalar ve Anadolu Selçuklu dönem yapılarının korunması konularında çalışmaları bulunmaktadır.

Ayşegül SONDAŞ, Arş. Gör.

Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

aysegulsondas@gazi.edu.tr

Eskişehir Anadolu Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi'nden 2012 yılında mezun olmuştur. Yüksek Lisans eğitimini 2019 yılında Gazi Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Halen Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü doktora programına devam etmekte ve Mimarlık bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır. Başlıca araştırma alanları kırsal mimari miras, koruma ve restorasyon, koruma ve restorasyon eğitimidir.